

NÄTUNIVERSITETET

Myndigheten för Sveriges nätuniversitet

PÅ VÄG MOT FLEXIBEL STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDNING?

Mia Lindberg
Projektledare/Vägledare
Maj 2003

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

OM STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDNING FÖRR OCH NU

1	Inledning	3
2	En överblick	3
3.	Några modeller och definitioner	5
3.1.	En arbetsvägledningsmodell	5
3.2.	En vägledningsmodell	5
3.3.	En samtalsmodell	6
3.4.	Konstruktivistisk vägledning	6
3.5.	En definition av studie- och yrkesvägledning.	7
3.6.	Livsvägledning	7
3.7.	Lösningfokuserad vägledning	8
3.8.	Karriärvägledning	8
4.	En aktuell global utsikt	9
4.1.	Dokument till världsbanken	9
4.2.	Newsletter IAEVG	10
4.3.	Debatten om det livslånga lärandet	10
5.	En aktuell nationell inblick	10
5.1.	Om utbildning för vägledare	11
6.	Flexibel vägledning i framtiden	12
6.1.	Vad är Myndigheten för Sveriges nätuniversitet	12
6.2.	Vad är nätuniversitetet	12
6.3.	Vägledning - en mängd aktiviteter	12
6.4.	Om informationens roll i vägledning	13
6.5.	De flexibla vägledningssökande	13
6.6.	De flexibla vägledarna	14
7	Reflektioner	15
	Referenser	16

OM STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDNING FÖRR OCH NU

1. Inledning

Denna lilla sammanfattande text är producerad för utvecklingsarbetet ”Flexibel vägledning”, inom Myndigheten för Sveriges nätuniversitet. Texten har ambitionen att tydliggöra och ge en grundläggande kunskap om vägledningens kunskapsfält, att kort beskriva dess historiska utveckling, dess vanligaste definitioner och begrepp, vad som sker internationellt och nationellt inom området samt vilket utvecklingsarbete vi behöver reflektera över inom vägledningsområdet i syfte att med bibehållen professionalitet göra tjänsten mer tillgänglig och flexibel.

2. En överblick

Modern studie- och yrkesvägledning kan sägas härstamma från början av 1900-talet. Arbetsförmedlingen i München startar då ett centrum för yrkesinformation och några år senare öppnar Frank Parsons en yrkesvägledningsbyrå i Boston. Gemensamt för de två städerna är en snabb industriell utveckling.

Anders Lovén beskriver i boken ”Arbetsvägledning i Närbild” (1991) hur Parsons formulerar den första ansatsen till teori kring studie- och yrkesvägledning i form av en trestegsmodell:

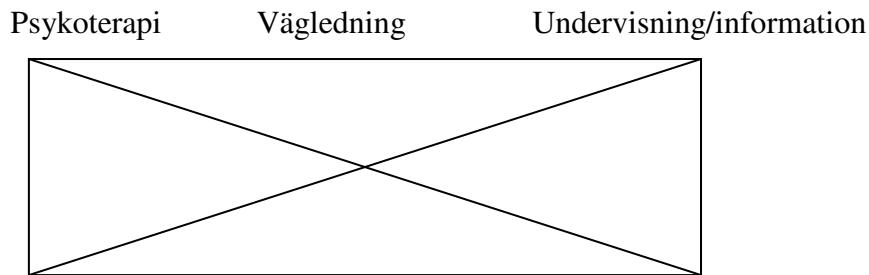
1. *En tydlig förståelse för sig själv, anlag, förmågor, intressen, resurser, begränsningar och andra kvalitéer.*
2. *Kunskap om kraven och villkoren för framgång, fördelar och nackdelar, förtjänster, möjligheter och framtidsutsikterna i olika arbeten.*
3. *Sunt resonerande kring relationen mellan fakta i de två första grupperna*

Ser vi tillbaka på utvecklingen inom området kan man urskilja ett antal teoritraditioner.

1. *Matchningstradition, ibland benämnd egenskaps- och faktorteorin.*
2. *Personcentrerad tradition*
3. *Utvecklingsorienterad tradition*
4. *Förändringstradition, som har sina rötter inom sociologisk teoribildning*

Genom åren har olika definitioner på vägledning förekommit, då kopplade till ovanstående traditioner. Man kan också säga att vägledning pendlat mellan en samhällscentrerad inriktning och en individcentrerad inriktning. (Lovén, 2000).

Studie-och yrkevägledning kan också beskrivas utifrån relationen mellan terapi och pedagogik. Gunnel Lindh, (Lindh 1988) använder sig av följande bild:

Vägledning menar hon är den aktivitet som finns mellan polerna undervisning/information och psykoterapi och med flytande gränser mot bägge verksamheterna beroende på vägledningens verksamhetsfält och individens behov.

De viktigaste kännetecknena är dock att vägledning har ett perspektiv som är aktiverande, klargörande och behovsstyrt. (Lindh, 1988).

Inom vägledningens kunskapsfält diskuteras idag huruvida vägledning kan ses som en engångsföreteelse eller en process. Under 1990 talet utvecklades begreppet **livsvägledning**, vilket mynnade ut i en debatt runt individens behov av och kontinuerlig tillgång till vägledning. En debatt som förstärktes genom EUs fokus på "Det livslånga lärandet" (1996) samt utvecklingen av "Kunskapslyftet" i Sverige. Diskussionen mellan utbildningspolitikens ansvar kontra arbetsmarknadspolitikens ansvar för tillhandahållandet av vägledning var (och är) intensiv.

I det här fallet förtydligas också problematiken kring vägledning och huruvida den är/ska vara samhällscentrerad eller individcentrerad. (Lovén, 2000)

Inom skolans värld förutsätts eleven ha en frihet att välja (men inte frihet att få?) utifrån egna intressen och förmågor medan man inom arbetsförmedling förutsätts att i första hand fylla arbetsmarknadens behov av arbetskraft, att verka för att inte en "flaskhals" problematik ska uppstå.

Under 2000-talet diskuteras allt oftare begreppen **karriärvägledning** och karriärutveckling. I Sverige skapar ordet karriär något annorlunda associationer än ordet "career" och kan då kännas lite laddat. Vi talar ju bl.a om att klättra (uppåt?) på karriärstegen. Begreppet karriär används dock allt mer. Kanske skulle ordet levnadsbana kunna användas? Dvs få hjälp och stöd i att planera sin levnadsbana.

I USA och Kanada pågår också forskning som betonar vikten av att teori och metod anpassas till det livslånga lärandet, genusfrågor, kulturell mångfald och till den snabba förändring som ständigt pågår inom utbildning och arbetsliv.

Några citat som jag tycker belyser detta:

- *In the past educators worked to get people to make up their minds. Today and in the future changing ones mind is the critical skill*
- *Its important to be able to live with positive uncertainty*
- *Help clients asses the information, not acces it*
- *Beliefs determite how we behave and what we believe creates our future*
(Mildred Cahil,1998)

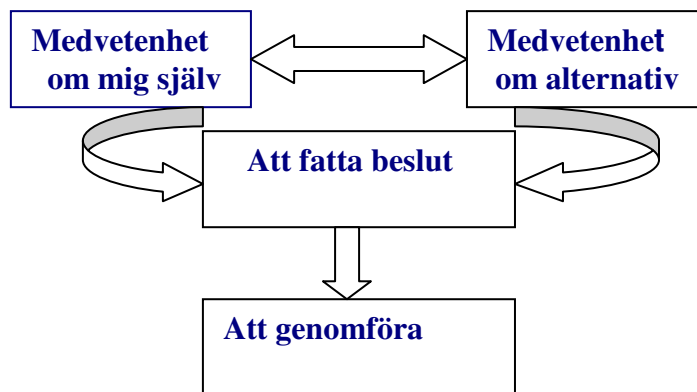
Ovanstående citat speglar kontrasten mellan tiden för hundra år sedan då individen skulle testas utifrån olika förmågor för att så bra som möjligt passa in i de behov som den snabba industriutvecklingen då krävde dvs ”Test them and tell them” (Cahill, 1998) till att bidra till att individen får en tydligare bild av sig själv och sina möjligheter att påverka sin situation med hjälp av sin egen drivkraft och motivation.

3 Några modeller och definitioner

Jag kommer här att översiktligt beskriva några av de begrepp och modeller som idag används inom vägledning i Sverige.

Lovén beskriver i boken ”Arbetsvägledning i närbild” (1991) en modell för vägledning. I denna skiljer han på förändringsfall och valfall. Med förändringsfall menar Lovén att den vägledningssökande har behov av att få stöd i att lösa fysiska, psykiska eller andra problem innan han/hon kan bearbeta sina möjligheter att göra ett val. Ett valfall, innebär att den vägledningssökande mer direkt kan ventilera sin situation utifrån att han/hon ska välja mellan olika alternativ, behöver få alternativen belysta och kopplade till sig själv, vidgat sina perspektiv och få kunskap och insikt om en strategi för att komma vidare. I bägge modellerna ingår dock viktiga moment av information. Vägledaren måste kanske använda sig av ett antal olika metoder för att bidra till att den vägledningssökande får mer kunskap om sig själv och sina möjligheter. Hur väl vägledningen ”lyckas” är alltså beroende av hur man i samtalet får kontakt och vilka kreativa metoder man använder för att skapa både insikt – och utsikt!

3.1 En arbetsvägledningsmodell (Valfall)

(Inspirerat av Lovén 1991)

3.2 En vägledningsmodell

Lindh utvecklar i ”Vägledningboken” (1988) en fem-stegsmodell

1. Steg 1	<i>Utreda och klargöra problemsituationen</i>
2. Steg 2	<i>Vidga perspektiv</i>
3. Steg 3	<i>Formulera mål och delmål</i>
4. Steg 4	<i>Upprätta handlingsplan och genomföra den</i>
5. Steg 5	<i>Utvärdera och följa upp.</i>

(Lindh, 1988)

För varje steg i modellen finns ett antal samtalsfärdigheter knutna där man använder sig av olika färdigheter för olika steg i samtalsprocessen. Boken beskriver hur man kan använda samtalsfärdigheter som öppna och slutna frågor, sammanfattningar och delsammanfattningar, speglingar, konfrontationer, klargöranden, fokusering och konkretisering mm beroende på vilket steg i samtalet med den vägledningssökande man befinner sig i.

Lindh definierar i sin avhandling, *Samtalet i studie- och yrkesvägledningsprocessen*, (1997) vägledning som aktiviteter som sker i snäv och i vid bemärkelse.

”Med vägledning i vid bemärkelse menar jag all den verksamhet som respektive institution/organisation och nation erbjuder som förberedelse för framtida val av utbildning, yrke, arbete och livsform. Vissa arbetsmarknadsåtgärder, liksom produktion av yrkesorienterande material som arbetsmarknadsverket ger kan ingå”

”Med vägledning i snäv bemärkelse menar jag personlig vägledning, enskilt eller i grupp, och de med den direkt förbundna aktiviteten. Det är den interaktionsprocess som bedrivs inom en institution/organisation, där en professionell vägledare hjälper enskilda individer att utifrån sina unika problemställningar lösa/hantera problem inför val av utbildning, yrke, arbete och livsform (karriärproblem). Den personliga studie- och yrkesvägledningen är ett led i den karriär- och socialisationsprocess som pågår under individens hela livstid. Beroende på vilket problem som fokuseras i denna interaktionsprocess benämner vi verksamheten studievägledning, arbetsvägledning, och/eller livsvägledning (alternativt karriärvägledning)”

Utifrån motsvarande uppdelning av vägledningens organisatoriska tillhörighet kallar vi också den vägledningssökande för kund, klient, student, elev osv. I denna text väljer jag dock att använda benämningen *vägledningssökande*.

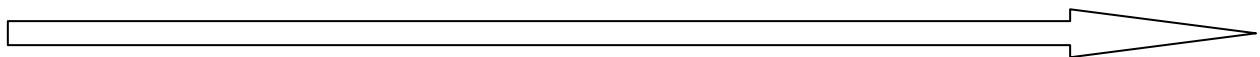
3.3 En samtalsmodell

Hägg och Kuoppa, forskare och vägledarutbildare, utvecklar i boken ”Professionell vägledning”(1997) nödvändiga samtalsfärdigheter utifrån en modell som bygger på tre faser/steg

Fas 1. Klargöra situationen
ur klientens perspektiv

Fas 2. Vidga perspektiv
Sätta upp mål

Fas 3. Göra en handlingsplan, ge stöd för genomförande
Utvärdera

3.4 Konstruktivistisk vägledning

Ett vanligt förekommande begrepp inom vägledning idag är konstruktivistisk vägledning, d v s en vägledning som bygger på en holistisk syn på människan som aktiv i processen att konstruera sin egen verklighet där varje enskild individs levnadsberättelse ligger till grund för den fortsatta utvecklingen. I boken ”Konstruktivistisk vägledning” (1998) beskriver författaren och vägledaren Vance Peavy, hur ett konstruktivistiskt synsätt påverkar vägledningens principer. Han menar att:

- *En konstruktivistisk vägledare förutsätter att det finns många olika verkligheter*
- *Människan lever i en social värld som "konstrueras" genom interaktion, kommunikation och ömsesidigt förhållningssätt mellan människor*
- *Språket är ett nyckelredskap för att bygga mening*
- *Man bör betrakta jag metaforen som ett centralt element i vägledningsprocessen (termen jag beskriver han som en komplex uppsättning av automatiskt organiserade, underordnade system av mening som har en inbördes samordning)*

Ett konstruktivistiskt synsätt innebär alltså att se individen i sitt hela sammanhang och att se individens egen narrativa berättelse som en grund för fortsatt personlig utveckling.

3.5 En definition av studie- och yrkesvägledning

Forskaren och vägledarutbildaren William Petersson (1997) definierar kunskapsområdet enligt följande:

Studie- och yrkesvals- och vägledningkunskap är det tvärvetenskapliga studiet av val, väljande i dagens, gårdagens och morgondagens samhälle. Ämnet studerar barns och ungdomars samt vuxnas val av socialisering i utbildning och studier, yrke och arbete. De omfattar studier av utbildningens och arbetslivets utveckling och förändring, dess innehåll, krav och utbyte. Det innefattar även studiet av individens självuppfattning, värderingar, förmågor mm. Förhållandet på den övergripande samhällsnivån likväl som förhållanden på grupp- och individnivå analyseras. Historiska och framtidsinriktade perspektiv anläggs. Ämnets fokus finns i relationen mellan individ och utbildnings- och arbets-/yrkesalternativen sett i olika perspektiv såsom individens, arbetsgivares, statens och samhällets.

3.6 Livsvägledning

Begreppet Livsvägledning fick stor genomslagskraft inom arbetsmarknadsverket åren 1994-95, då psykologen Ilona Bengts formulerade sina tankar och erfarenheter av individens framtida behov av vägledning. Hon menar att vägledning i framtiden måste bygga på individens framtidsbild, självbild och livsvärden (Livsvägledning 1994).

Mona Sjöisten (1999) undersöker i sin C-uppsats begreppet livsvägledning utifrån fyra olika sätt att se på vägledning och sammanfattar sina slutsatser i följande fem punkter:

- *Målsättningen med vägledning är att den skall gå utöver att vara enbart problemlösande. Den skall inrymma moment som rör en positiv personlighetsutveckling, öka förmågan till planering och visualisering av önskad framtid i livet; sträva mot aktivitet och motverka den sökandes syn på sig själv som icke styrande.*
- *Vägledningen skall inkludera alla de aspekter på den sökandes tillvaro som är relevanta i situationen och den sökande skall kunna se hur olika beslut påverkar dessa aspekter.*
- *Betydelsen av mätbara förmågor skall tonas ned till förmån för individens egen uppfattning av vad som är viktigt och som upplevs som meningsfullt.*
- *Vägledning skall inte vara terapeutisk, dvs inte vara inriktad på att bota eller förändra icke önskvärda beteenden utan snarare leda till att den sökande bibringas förmåga att se mönster i sitt tidigare agerande och utifrån detta utveckla strategier för ett framtida handlande*

- *Den sökande skall få en förmåga att förstå hur socialt, kulturellt och genusstyrt tänkande kan begränsa honom/henne i både sitt tanke- och handlingsmönster*

Andra som vidareutvecklade vägledningsmodellen livsvägledning, var Päivi Nilsson och Pehr Åkerblom som i sin bok Livsvägledning- en framtida vägledningsmodell, (2000) detaljerat ger exempel på hur vi vägledare praktiskt kan tillämpa metoder för vägledning med fokus på framtiden.

3.7 Lösningfokuserad vägledning

Parallellt med diskussionen om livslångt lärande och livslång vägledning verkar man inom AMS vägledning för att vägledare ska utveckla metoder för ett s k lösningfokuserat arbetssätt. Metoden bygger på Steve De Shazers idéer om en lösningfokuserad samtalsmetod som används inom korttidsterapi. I boken ”Spel med Skillnad” (1994) sammanfattas hans grundläggande idéer. Metoden lägger tyngd på att i samtalet betona möjligheter istället för hinder. Att ge individen möjlighet att sätta ord på när och hur han/hon lyckas med något, istället för att utveckla och fördjupa sig i situationer där han/hon upplever sig ha misslyckats. Man arbetar praktiskt med s k. skalfrågor där den vägledningssökande får fundera över var han/hon befinner sig och vart han/hon vill.

3.8 Karriärvägledning

Utredaren Ingegerd Sahlström har i slutbetänkandet ”Karriärvägledning.se.nu” (SOU 2001:45) definierat karriärvägledning:

”En oberoende och opartisk karriärvägledning utgår från individens behov oavsett dennes ålder och sysselsättning. Den offentliga karriärvägledningen skall erbjuda den enskilde individen verktyg och metoder för att:

- *Söka information och kunskap samt orientera sig om utbildningar, praktik och arbetsmarknad*
- *Identifiera och formulera sina behov, intressen och förutsättningar,*
- *Göra ett urval av relevanta åtgärder*
- *Kunna ta ansvar för sin egen karriärprocess*
- *Se möjligheterna till att förverkliga sina idéer och tillgodose sina behov.*

Det finns flera vägledningsmodeller men det är vanligt att både Arbetsmarknadsverkets och studie- och yrkesvägledarutbildningens teoretiska grund bygger på ett eklektiskt och pedagogiskt tänkande där den vägledningssökande ska lära sig något om sig själv, sin omgivning och sig själv i förhållande till omgivningen. Vägledningen bygger dessutom på den sökandes ansvar och delaktighet i processen. Vidare betonas vikten av att vägledaren av den vägledningssökande uppfattas som respektfull, trovärdig och kompetent. Detta för att vägledningsprocessen ska bli maximalt effektiv. Sammanfattningsvis kan jag konstatera att en vägledare idag allt oftare möter frågan **Vem ska jag bli?** Istället för frågan **Vad ska jag bli?**

4. En aktuell global utsikt

På konferensen ”Metoder för livslång vägledning” (April 2003) presenterade Dr Peter Plant ett antal aktuella artiklar om hur man ser på vägledningens roll i ett aktuellt globalt perspektiv. Plant har i många år aktivt samarbetat med studie- och yrkesvägledarutbildningarna i Sverige men är till vardags verksam i Danmark. Plant är vice president inom IAEVG (International Association of Educational och Vocational Guidance) och med i styrelsen för NFSY (Nordiska föreningen för studie- och yrkesvägledning) Jag sammanfattar i punktform några av de viktigaste politiska viljeinriktningarna som Plant delade med sig av under konferensen samt ur EU kommissionens memorandum för Livslångt lärande:

4.1. Dokument till Världsbanken,

I ett dokument författat av Dr Tony Watts som en inlägga till Världsbanken I april 2003, lyfts tre viktiga områden som berör för studie- och yrkesvägledningens verksamhetsfält fram. Under rubriken ”A Framework for the Design of Career Information, Guidance and Counseling Services in the Developing and Transition Economies” följer:

“Three main sets of goals have been identified by countries and are pursuing through their career guidance services (OECD, 2002)”

Learning goals

- *Supporting lifelong learning and development of human resources*
- *Facilitating the growing diversification and individualisation of learning pathways*
- *Supporting the more active approaches to learning that are important in developing lifelong learners*
- *Improving the efficiency of education and training systems by reducing dropout rates and increasing graduation rates*
- *Strengthening the interface between education and training system and the labor market*

Labor market goals

- *Improving the labour market efficiency*
- *Improving the match between supply and demand*
- *Addressing skill shortages*
- *Helping to prevent labor mobility*
- *Helping to reduce unemployment*
- *Reducing early retirement*
- *Reducing individual dependency on income support*

Social equity goals

- *Promoting social inclusion*
- *Addressing the needs of marginalised groups*
- *Supporting the social integration of immigrants and ethnic minorities*
- *Supporting female labor market participation*
- *Addressing gender segmentation in the labor market*

Plant uppmanar oss att identifiera på vilket sätt våra vägledningsaktiviteter ingår i ovanstående och menar att det är viktigt att tydliggöra på vilket sätt vi ”verkar” för och inom områdena utbildningsmål, arbetsmarknadsmål och sociala jämställdhetsmål. Han betonar att Tony Watts inlaga till Världsbanken bygger på en OECD studie där man fördjupat sig i vägledningens betydelse för olika länders ekonomiska utveckling.

4.2. Newsletter – of the IAEVG

The Guidance Policy Pentagon: The European Commission, CEDEFOP, the European Centre for the European Training Foundation, OECD, and the World Bank. Så här inledde Plant en inlaga i IAEVG:s nyhetsbrev. Artikeln beskriver det utvecklingsarbete som pågår inom vägledningsområdet internationellt.

“Never before have such powerful organisations, simultaneously and globally, had the current intense interest in guidance policy and its links with practice. This is not by accident: Guidance is a pivotal part of lifelong and lifewide learning”

Han skriver också:

“Apart from the pivotal role of guidance as a vehicle for reflexivity and personal planning in modern societies, in education and in relation to working life, guidance also has a Human Capital aspect, as OECD’s education Policy Analysis (2002).”

4.3. Debatten om det livslånga lärandet

Vi har tidigare (2002) tagit del av EU kommissionens memorandum om livslångt lärande där ett av nyckelbudskapen är, förnyad studie- och yrkesvägledning (sid. 37- 42) . I detta belyses följande huvudrubriker och betonas särskilt vägledningens roll.

- *Vägledning och IKT*
- *Vägledarnas yrkesroll*
- *Att hjälpa individen att välja*
- *En enda informationspunkt*
- *Det europeiska perspektivet*
- *Nya arenor för vägledning*

Ovanstående korta sammanfattning av tre för vägledning viktiga dokument väcker frågan om vilken roll vägledningen i Sverige får i framtiden? Vad menas i EU kommissionens memorandum med att vi behöver en förnyad studie- och yrkesvägledning? Behöver vi ett ansiktslyft eller ett kunskapslyft?

5. En aktuell nationell inblick

I det globala perspektivet tycks vägledningen lyftas fram som ett viktigt instrument för både individuell och därmed samhällsekonomisk utveckling. Parallellt med den globala debatten finns i Sverige idag en oro för en ”urvattning” av tjänster och kompetens. Under den aktiva ”Kunskapslyfts”- perioden fanns ett politiskt uppdrag att stärka och utveckla vägledning för vuxna i syfte att stimulera till en höjning av den allmänna utbildningsnivån i landet, dessutom presenterades utredningen ”Karriärvägledning.se.nu” (SOU 2001:45). Den innehöll en

betoning på behovet att samordning, utveckling och utökning av vägledningsresurserna. Utredaren Ingegerd Sahlström sammanfattar utredningen med att konstatera att nuvarande samhällsutveckling och målet ”Livslångt lärande” för alla, förutsätter livslång vägledning. Hon säger: *”Dagens trender pekar mot en tydlig och kraftig riktningsförändring från institution och kollektivism till individ och individuella lösningar”* vilket menar hon, får stora konsekvenser för den framtida vägledningen. Samma år kom regeringens proposition om ”Den öppna högskolan” (2001/02:15). Propositionen genomsyras av åtgärder som berör vägledningens direkta kunskapsfält. Frågor som breddad rekrytering, validering, orienteringskurser, collegeår, förutbildningar, jämställdhet, mångfald och utveckling av stöd till studenter med funktionshinder är alla frågor där vägledarens helhetssyn och kunskap bör vara en självklart efterfrågad kompetens. Vägledarna ingår oftast i ett naturligt nätverk med andra vägledare och vidareinformatörer inom olika utbildningssystem och arbetsförmedling vilket gör deras kunskap om omvärlden och dess förändring unik. Idag, 2003 har Skollagskommittén just lagt fram sitt betänkande. Man säger här nej till förslaget om krav på studie- och yrkesvägledarutbildning för vägledartjänster. Det har självfallet väckt en intensiv debatt om vägledningens roll i Sverige – Ska vem som helst få vägleda? Kanske ska vi nöja oss med en och annan karriärcoach?

I departementsskrivelsen ”Validering m.m. – för fortsatt utveckling av vuxnas lärande” (DS 2003:23) betonas vägledningen som central inom vuxnas lärande och man förordar där bl a en samordning av resurserna utifrån s k. kommunala plattformar

5.1. Om utbildning för vägledare

Vägledningen som forskningsområde är ca 100 år gammalt och har funnits i Sverige sedan 1930-talet, då kopplad till redan etablerade yrken som yrkesvalspsykologer, yrkesvalslärare men också till arbetsförmedlingen. I boken ”Ungdomens yrkesbok” beskrivs kraven på en yrkesvägledare på följande sätt:

*Yrkesvägledningen ställer vissa speciella krav. Helst bör man ha en god skolunderbyggnad, praktik från ett annat yrkesområde och gärna erfarenhet från annan arbetsförmedling eller social verksamhet. Men framförallt bör man ha varit verksam som ungdomsledare i någon förening, i någon skola eller i något annat sammanhang. Att kunna ta pojkar och flickor på det rätta sättet och vinna deras förtroende – det är dock det, som det först och sist kommer an på för en yrkesvägledare. Resten – ja det får man lära sig efterhand.
(Neymark, 1944).*

Studie- och yrkesvägledarutbildningen omfattar idag 120 poäng och finns på Umeå universitet, Lärarhögskolan i Stockholm och Malmö högskola. Utbildningen leder till en studie- och yrkesvägledarexamen och består av tre huvudinriktningar psykologi, sociologi och pedagogik. Tidigare gav inte alla lärosäten möjlighet till fördjupningsnivå. Idag erbjuder dock Stockholm och Umeå både en yrkesexamen och en fil. kand. eller en fil mag. i studie- och yrkesvägledning. Många av de studie- och yrkesvägledare som varit verksamma några år har i efterhand kompletterat sin utbildning med både C och D nivå. Den forskning som bedrivs inom området i Sverige är oftast knuten till områdena pedagogik eller psykologi. Många intressanta studier som berör området görs också och har gjorts inom områden som kommunikationsvetenskap, socialt arbete, arbetsvetenskap, etnologi osv.

6. Flexibel vägledning i framtiden

Diskussionen om vägledning för alla hur som helst och när som helst väcker ett antal frågor. Hur påverkar det oss? Jour och tillgänglighet oberoende av tid och rum? Hur ”samtalar” vi webbaserat? Hur förhåller vi oss etiskt? Vill vi och kan vi tillhandahålla professionell vägledning på ett mer flexibelt sätt?

6.1. Vad är myndigheten för Sveriges nätuniversitet?

Nätuniversitet bildades i mars 2002. Myndigheten för Sveriges nätuniversitet har i uppgift att utgöra ett kraftfullt stöd, av hög kvalitet och relevans, till Sveriges nätuniversitet. Man bidrar till att stödja nätverksarbete, kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte och till att fördela medel för metodutveckling och samverkan.

6.2. Vad är Nätuniversitetet?

Nätuniversitetet är benämningen på alla Sveriges lärosäten i samverkan kring IT-stödd, flexibel utbildning. Nätuniversitetets viktigaste uppgift är att göra högre utbildning mer tillgänglig för fler grupper och individer. Var man än bor ska man kunna följa kurser och program. Nätuniversitet har en egen webbplats med en gemensam kursdatabas för distanskurser och program. Begreppet är alltså ett samlingsnamn för de IT baserade kurser och program som erbjuds genom våra högskolor och universitet. Nätuniversitet har inga egna utbildningar men får ekonomiskt och praktiskt stöd i att samordna och synliggöra de distansutbildningar som erbjuds genom högskolor och universitet. Samarbetet mellan högskolor och universitet syftar till att lösa praktiska frågor som rör information, antagning, tillgodoräknande **och vägledning**. (www.netuniversity.se)

6.3. Vägledning – en mängd aktiviteter

Vägledning är alltså ett antal olika aktiviteter i en process som berör individens val och väljande. För att kunna ta ställning till hur vi kan utveckla vägledningen mer flexibelt måste vi först definiera de olika aktiviteter, metoder och verktyg som används. Idag finns ett antal s k. interaktiva vägledningsprogram eller intresseinventeringsprogram. (Impuls, Yrkesguiden, Horisont) Programmen bygger oftast på ”testteorier” d v s de utgår ifrån att det är möjligt att ”mäta” individens intresseområden och ”matcha” dem mot yrkesområden. Både vägledare inom offentlig sektor (Mjörnheden, Salo, Lindmark m.fl) och privata initiativtagare (Trinom) har funderat kring frågan, kan vi med ett bibehållet kritiskt förhållningssätt utveckla metoder för att på distans ge rätt förväntningar, introducera, presentera och följa upp denna typ av program tillsammans med den vägledningssökande? Kan programmen utvecklas och ”K-märkas”? Kan vi utveckla program särskilt för målgruppen vuxna på väg in i högre utbildning?

6.4. Om informationens roll i vägledning

Information är central i all vägledning och utgör en av de viktigaste ”aktiviteterna”. Men som Vance Peavy säger:

”Information är bara värdefull för den sökande om han/hon kan införliva den med sitt tänkande och använda den som meningsfull kunskap”

Omvärlden (de icke vägledningsinsatta) betraktar ofta olika former av samlad information om yrken, arbete och utbildning på webben som vägledning. Mer samlad information bidrar inte självklart till bättre vägledning. Det är vanligt (Listerman, 2000) att forskare delar upp de

vägledningssökande i olika grupper i syfte att tydliggöra hur vi vägledare strukturerat kan arbeta med olika metoder för olika målgrupper. Vissa behöver mer stöd än andra i sin informationssökning och/eller informationsvärdering. Andra vet överhuvudtaget inte vad de ska leta efter. Ett utvecklingsarbete pågår inom både skolverket och AMS där man ser över och utvecklar en samlad ”K-märkt” information. Myndigheter menar att samhället måste ta ett etiskt ansvar för att den information som produceras är saklig och neutral i relation till individen. Tomas Mjörnheden (Göteborgs Vuxenutbildningsförvaltning och Skolverket) menar i sitt utvecklingsarbete om webbaserat valstöd (demo – ej färdigställt) att vi måste möta den vägledningssökande på tre nivåer:

- Att bjuda in (*invite*)
- Att Inspirera
- Att Genomföra.

Min följdfråga blir då – Var sker det första mötet? Hur stimulerar vi till steget *invite*? Den vägledningssökande måste först hitta en vägledare, ett program och kanske t o m en dator? Samhällets politiska ambition är att möta nya grupper i syfte att stimulera till högre utbildning. Var finns dessa? Var ”möts” vi och hur? Vilka frågor ställer den vägledningssökande och vilka måste vi ställa till oss själva?

6.5. De flexibla vägledningssökande

I ett eget försöka att tydliggöra målgrupper utifrån behov väljer jag nedanstående frågeställningar och *resonerar lite* fritt kring hur och vad som skulle kunna utvecklas.

1: Jag vet inte vad jag letar efter – behov av ”kontakt” för stöd i att formulera sin frågeställning

Vägledningssökande utan en tydlig bild av sig själv eller målet måste inledningsvis ”hitta” ett vägledningsprogram eller ett sk. webbaserat valstöd? Om mötet med denna målgrupp finns i vår dagliga e-post, hur (be)möter/besvarar vi dem? Kan vi föra över några av de ”färdigheter” som vi intimt förknippar med det traditionella samtalet, till vårt sätt att besvara e-post? Kan vi utveckla metoder för att vägleda enskilda och/eller grupper på distans i syfte att synliggöra den flexibla utbildningsformens alla möjligheter? Kan vi i samverkan med de vägledare som finns ute på komvux och lärcenter utveckla metoder för ”mänskliga” möten via videokonferens och/eller webbkamera, kombinerade med telefon och vägledningsprogram? Har den sökande tillgång till och kunskap om verktygen? Har vägledare tillgång till och kunskap om verktygen?

I England (som idag har en stor privat vägledningsorganisation) har man bl.a. prövat sk ”call-back” service. Skulle vi inom nätuniversitetet i samarbete med studie- och yrkesvägledare från andra organisationer kunna pröva olika former av liknande service som komplement till e-post? På vilket sätt kan vi skaffa oss kunskap om och påverka webbaserade vägledningsprogram/intresse test? Kan vi utveckla former för enskilda samtal via videokonferens/webbkamera så att dessa i så hög grad som möjligt kan likställas med det ”traditionella” samtalet.

2: Jag tror att jag vet vad jag ska leta efter men jag vet inte hur och var jag ska leta?

I det här fallet har den vägledningssökande en uppfattning om vad frågan är. Kan vi bistå med ”webblotsning” till ett urval av samlad K-märkt information? Kan vi bidra till att den sökande

ställer sig själv de rätta frågorna? Hur bekräftar vi den sökande utifrån den del i samtalet som ofta benämns utvärdering eller uppföljning?

3: Jag har hittat rätt, hur kommer jag vidare? – ansökan, behörighet, urval, tillgodoräknande, utbildningens distributionsform?

Kanske hör dessa frågor till de vanligaste bland vägledare verksamma på våra högskolor och universitet. Upplever vi vägledare att det är lätt för den vägledningssökande att hitta på våra högskolor och universitets hemsidor? Finns en länk som rör vägledning centralt i blickfånget? Många har redan utvecklat en bra struktur på hemsidan där det är lätt att hitta t e x FAQ. Men, kan vi vägledare gemensamt verka för en struktur som går att känna igen på de hemsidor som våra vägledningssökande först och logiskt söker sig till?

6.6. De flexibla vägledarna

Oavsett hur vi väljer att förhålla oss till de verktyg som utvecklas måste vi sätta fokus på att skaffa oss kunskap om de kommunikationsformer som många av våra vägledningssökande själva väljer att använda. Vi vägledare måste ställa oss ett antal frågor då vi går framåt i en ambition att ge fler kvalificerad vägledning på ett flexibelt sätt. Det innebär inte att vi förkastar det vi ser som vår självklara och grundläggande kunskap om samtalet och vägledningsprocessen – det innebär bara att vi som tidigare funderar över olika metoder för olika vägledningssökandes behov.

Lovén och Dresch skriver i artikeln ”Om teknik och mänskliga möten” (1999) att:

”Vägledarnas kunskap och inställning till den nya tekniken kan på ett förenklat men tydliggjort sätt beskrivas med begreppen kritisk/okritiskt och kunnig/okunnig.

Okritiskt kunniga är de vägledare som ofta anammar ny teknik utan att veta hur den skall hanteras eller vilka effekter den kan ha.

Kritiskt okunnig är den grupp som ofta avvisar IT utan att vara insatta i teknik eller innehåll.

Okritiskt kunniga är ett antal vägledare som skulle kunna betecknas som ”teknikfreaks”. Enkelt uttryckt är, enligt dessa vägledare, all teknik god och de anammar okritiskt även bristfälliga program.

Kritiskt kunniga är de vägledare som skaffat sig såväl kompetens som en analytisk förmåga och därmed förmår balansera teknikövertro respektive teknikförakt.

Författarna menar att målet för vägledare är att nå fram till en kritiskt kunnig position. Förhoppningsvis har vi hunnit ”way past” dessa kloka tankar idag 2003, men kanske kan det vara så att några av oss släpar efter?

Det handlar inte om att byta ut de traditionella formerna för vägledning, utan att öka kunskapen om fler metoder utifrån den vägledningssökandes behov. En ständigt växande metodutveckling för distribution av flexibel utbildning ökar kravet på oss vägledare att också utveckla metoder för flexibel vägledning.

7. Reflektioner

Kärnan inom studie- och yrkesvägledningens kunskapsfält behöver nog inte som EU kommissionens rapport säger, förnyas. Den baskunskap som en professionell vägledare har är självklar och nödvändig. Det vi är bäst på, och som alla behöver, är att bidra till att den vägledningssökande känner sig sedd, bekräftad och får tillgång till relevant information om sig själv och omvärlden som ett led i den egna besluts- och utvecklingsprocessen.

Det är snarast på vilket sätt, och med vilka verktyg vi distribuerar våra tjänster vi behöver reflektera över. Kan en utökad samverkan mellan professionella vägledare över organisations- och myndighetsgränser bidra till högre kvalitet och en högre tillgänglighet för den vägledningssökande? Hur samverkar vi effektivare oberoende av tid och rum? Kan vi utveckla vår kunskap om de verktyg som idag används inom flexibel utbildning så att dessa också blir självklara att använda inom flexibel vägledning?

Vilka kan bättre bedöma hur vi etiskt hanterar kopplingen mellan den vägledningssökande, de program och den information som vi ”lotsar” in i och utvecklingen av nya verktyg och metoder än vägledarna själva? I min C-uppsats ”Långt borta men nära” (1999) konstaterar jag att det finns många paralleller mellan distansutbildning och (som jag kallade det då) distansvägledning. Undersökningen bygger på ett genomförande av en gruppvägledning på distans med hjälp av videokonferenssystem. Min slutdiskussion innehåller funderingar om min egen upplevelse av att vara ”utesluten” ur det ”verkliga” rummet, det vill säga det rum där deltagarna finns vid sin videokonferensanläggning. I ett paper med rubriken ”Social distansutbildning” (2000) skriver forskaren Lars Svensson.

”Då man som lärare planerar och genomför sin första distanskurs är det av förklarliga skäl lätt gjort att man ta avstamp i sina tidigare erfarenheter från traditionell utbildning. Det är dock på läraren som det främsta ansvaret för att frigöra sig från onödiga strukturella begränsningar vilar”.

Han menar att det är fullt möjligt att skapa ”sociala” rum via webben och att det är pedagogerna själva som måste bidra till att släppa tanken om det ”traditionella” klassrummet och bjuda in till aktivitet i det webbaserade ”rummet”. Hans forskning visar att frågan om hur, och hur snabbt, man ”bekräftar” den studerande har stor betydelse för individens känsla av tillhörighet och engagemang i studierna. Han menar att det handlar om lärarens ”digitala närvaro” men också om de medstuderaendes ”digitala närvaro”.

En annan intressant rapport är: ”Att bryta isoleringen – sociala faktorer i nätbaserad distansutbildning” (Horn & Olofsson 2002). Här har författarna belyst de distansstuderandes perspektiv och i hög grad lagt fokus på den sociala miljön. Författarna säger:

”För att stödja studenten i denna lärandesituation är det viktigt att ta hänsyn till de sociala faktorer som hittills inte fått så stort utrymme i distansmiljön. Genom att i den nätbaserade studieplattformen integrera olika funktioner (både pedagogiska och tekniska) som stödjer kollektiv aktivitet och känslan av gemenskap kan isoleringen som många distansstudenter upplever, brytas”

Det gäller att vi trots ett stort personligt motstånd vågar (och får möjlighet) att pröva, reflektera och utvärdera nya metoder som ger oss trygghet och kunskap. Vi vägledare har mycket att lära av de pedagoger som särskilt intresserat sig för utveckling av pedagogiken inom flexibel utbildning. Vi behöver samarbeta och dra nytta av varandras kunskaper på vägen mot en mer öppen högskola och en utbildning som för den enskilde är väl genomtänkt, möjlig att genomföra, på det sätt som individen själv bestämmer och har god kunskap om.

Låt oss inom de möjligheter som Sveriges nätuniversitet ger, ses och utveckla kontakter så att vi kan mötas mer flexibelt i framtiden och därmed bidra till att våra tjänster blir tillgängliga för fler, på fler sätt och kanske på sikt, oberoende av tid och rum! Det gör inget om vi inledningsvis får möjlighet att träffas ”på riktigt”, etablera kontakt och organisera former för ett framtida samarbete.

Referenser

- Bengts, I. Livsvägledning. AMS, Vägledningseenheten, Serie V 1994:2.
- Cahill, M. Opublicerat, föreläsning, Luleå, 1998.
- EU kommissionenes memorandum. Debatten om det livslånga lärandet. Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet, Stockholm, 2001.
- Horm, P & Olofsson, S Att bryta isoleringen. Institutionen för arbetsvetenskap och medieteknik, Blekinge Tekniska Högskola, 2002.
- Hägg, K & Kuoppa, S-M. Professionell vägledning. Studentlitteratur, Lund. 1997
- De Shazer, S. Spel med skillnad. Mareld. Stockholm, 1994.
- Den öppna högskolan. Regeringens proposition 2001/02:15
- Lindh, G. Vägledningboken. Studentlitteratur, Lund. 1988.
- Lindh, G. Samtalet i Studie- och yrkesvägledningsprocessen. LHS förlag, Stockholm 1997.
- Lindberg, M. Långt borta men nära. Institutionen för studie- och yrkesvägledning, LHS, Stockholm, 1999
- Listerman, T. Hämtare, väljare, frågare. Institutionen för kommunikationsvetenskap, Uppsala, 2000.
- Lovén, A. Arbetsvägledning i närbild. Trinom, Stockholm 1991.
- Lovén, A. Kvalet inför valet. Institutionen för pedagogik, LHS Malmö.2000.
- Lovén, A & Dresch, J. Om teknik och mänskliga möten, paper. Malmö, 1999.
- Nilsson, P & Åkerblom, P. Livsvägledning. Tryckeribolaget, Östersund, 2000.
- Neymark, E. Ungdomens yrkesbok II. Almqvist&Wiksell, Uppsala, 1944.
- Mjörnheden, T. Om webbaserat valstöd, Opublicerat material, Skolverket, Stockholm 2002
- Peavy, V. Konstruktivistisk vägledning. Trinom, Stockholm. 1998.
- Pettersson, W. Val av yrke och utbildning -en referensram. Lärarhögskolan, Stockholm. 1997.
- Plant, P. Opublicerat material. Konferens. Metoder för livslång vägledning. NFA, Göteborg, 2003.
- Sahlström, I. Karriärvägledning.nu.se (SOU 2001:45) Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet, Stockholm, 2001.
- Svensson, L. Social distansutbildning, paper. Institutionen för informatik och matematik, Högskolan Trollhättan-Uddevalla (2001?)
- Sjöisten, M. Livsvägledning – en jämförande studie. Institutionen för studie- och yrkesvägledning. LHS, Stockholm. 1999.
- Validering – ur departementsskrivelsen (DS 2003:23) Utbildningsdepartementet, Stockholm 2003.